

SEMMELWEIS IGNÁC, AZ „ANYÁK MENTŐJE”

Kétszáz évvel ezelőtt, 1818. július 1-jén született *Semmelweis Ignác*, kit halála után harminc évvel a Budapesti Hírlap hasábjain az „anyák mentőjének” nevezett *Rákosi Jenő*, s kinek élete és halála napjainkban is számos tisztázandó rejtélyt, megválaszolandó kérdést tartogat.

Semmelweis Ignác Fülöp tíz testvére közül ötödikként született a tabáni Meindl-házban (Apród utca 1–3.) a Burgenlandból bevándorolt hienc (frank eredetű német) származású *Semmelweis József* fűszer-kiskereskedő és a sváb *Müller Terézia* gyermekeként. A család 1823-ban átköltözött az Apród utca 6-os szám alá, ahol az apa a jól menő Fehér Elefánthoz címzett fűszerboltját vezette. A kis Ignác középiskolai tanulmányait a székesfehérvári Ciszterci Szent István Gimnáziumban és a várbeli Egyetemi Katolikus Gimnáziumban végezte. Szülei német származásuk ellenére magyar nevelést biztosítottak számára, és Semmelweis felnőtt életében is magyarnak tartotta magát.

Semmelweis szülőháza, 1910-es évek.

Forrás: FSZEK Budapest Gyűjtemény

Apjának engedelmessé 1837-ben beiratkozott ugyan a bécsi egyetem jogi karára, de érdeklődésének és tehetségének engedve hamarosan átment az orvosi karra. Egy év múlva hazajött a pesti tudományegyetem orvosi karára, majd 1840-ben visszatért Bécsbe. 1844-ben itt szerezte meg orvosdoktori diplomáját a „Tractatus de Vita Plantarum” című botanikai doktori értekezésével, majd még ebben az évben szülésmesteri oklevelét is átvehette, egy évvel később, 1845-ben pedig sebészdoktorrá avatták. Bécsi tanulmányai során gyakran látogatta az elismert *Škoda* professzor belgyógyászati előadásait és *Karl von Rokitsansky* boncolási gyakorlatait.

Diplomája megszerzése után megpályázta a tanársegédi állást a bécsi közpórház szülészeti klinikáján, amelyet 1846-ban el is nyert. Ebben a korban a szülések nagy része baba segítségével, otthon történt. A bécsi kórház ezért szinte csalogatta a szegény leányanyákat, ingyenességet ígérve, sőt aki akarta, gyermekét is a kórházban hagyhatta. Mindent azért, hogy a leendő szülészorvosoknak legyen kin megtanulni mesterségüket. Ennek megfelelően borzalmasak voltak a körülmények: a szűk szobákban a többi beteggel összezsúfolva feküdtek a vajú nő. Mindenhol sírás és jajgatás hallatszott, a gyermekági láz pedig nap mint nap szedte áldozatait. A halálozási arányszám nem ritkán elérte a 30–40 százalékot. Semmelweis mindezt döbbenet, de tehetetlenül figyelte.

1847 március elején Velencébe utazott pihenni. Ez idő alatt halt meg Bécsben barátja, *Jakob Kolletschka*, a kórházi tanára. Semmelweis visszaérkezése után megnézte Kolletschka boncolási jegyzőkönyvét. Rájött, hogy az a betegség, amelyet barátja halálát okozta és az, amelyet gyermekági láz néven ismertek, azonos. Felismerte, hogy a gyermekági lázat maguk az orvosok és a diákok

okozzák azzal, hogy boncolás után kézfertőtlenítés nélkül mennek át a szülészeti osztályra, és ott szennyezett kézzel vizsgálják a várandós nőket. Világossá vált számára, hogy ez volt az oka, hogy a pusztán bábák és bábánövendékek által kezelt terhes nők körében sokkal ritkább jelenség volt a gyermekági láz, mint az orvosok és orvostanhallgatók által is kezeltetek között.

Megvolt a pillanat, a zseniális felismerés pillanata: ha az orvosok és a kórházi személyzet minden beavatkozás előtt alaposan, fertőtlenítőszerekben megmossa a kezét, elkerülhető a gyermekági halálozások nagy része.

Több vegyszer kipróbálását követően 1847 tavaszán az olcsó, de hatásos klórmészét választotta fertőtlenítőszereknek. Kötelezte az orvosokat, az orvostanhallgatókat és az ápolószemélyzetet a szülészeti osztályokra történő belépés előtti klóros kézmosásra, októbertől pedig az egyes betegek vizsgálata között is kötelezővé tette a könyökig, körömkefével végrehajtott, negyedórás procedúrát. Intézkedései rendkívül népszerűtlenek voltak, kollégái pedig a statisztikai bizonyítékokat egyszerűen nem vették komolyan, annak ellenére, hogy rendelkezései nyomán a gyermekági lázban elhaltak aránya az orvosok szülészeti osztályán kisebb lett, mint a bábákén. A klóros oldat gyors megtalálásával és a megelőző kézmosás alkalmazásának eredményeképpen, míg 1847 áprilisában 312 szülő nő közül 57, addig 1848-ban az egész év folyamán a 3556 szülő nő közül csak 45 halt meg gyermekági lázban.

A Rókus kápolna és kórház látképe 1834-ben. Lebnhardt Sámuel grafikája. Forrás: FSZEK Budapest Gyűjtemény

Semmelweis 1850-ben hazatért, és Pesten dolgozott a magyar egészségügyért. Itt vívta tovább küzdelmes harcát elmélete és gyakorlata igazságáért. A Rókus kórházban 1850–1855 között, főorvosi működése alatt a gyermekági láz halálozási arányszáma csak 0,89 % volt, ugyanakkor Bécsben, volt munkahelyén, az I. sz. szülészeti klinikán 1854-ben 400 szülőnő (9,10%) halt meg a preventív elmulasztása miatt.

Semmelweist 1855-ben kinevezték a pesti egyetem orvostudományi fakultásán a szülészeti egyetemi tanárává. Már az első oktatási tanévében – 1855/56-ban – 514 szülőnő közül csak kettő halt meg gyermekági láz miatt. Az eredmény szinte hihetetlen volt, de szűkebb környezete, tanártársai továbbra sem vették elég komolyan, a nagyvilág pedig nem is ismerte módszerét.

Semmelweis időközben ráébredt, hogy felfedezését és módszerét írásban is rögzítenie kell, ezért 1858-ban, az éppen akkor induló Orvosi Hetilapban cikksorozatot tett közzé a gyermekági láz megelőzéséről. 1861-ben pedig német nyelvű, vaskos könyvben foglalta össze tapasztalatait és preventív módszerét. De már késő volt.

Semmelweis publikációja.

Orvosi Hetilap, 1858. január 10.
Forrás: FSZEK Budapest Gyűjtemény

Az eredménytelen szélmalomharcban Semmelweis idegei megroppantak, viselkedése megváltozott, agresszívebb lett, orvos kollégáit gyilkosoknak nevezte, tegyük hozzá nem minden ok nélkül. Környezete egyre nehezebben viselte el. Végül a család és barátai, megtévesztve őt, mintha csak látogatóba mennének, 1865-ben a döblingi elmegyógyintézetbe szállították. Abba az intézménybe, ahol öt évvel korábban Széchenyi István főbe lőtte magát. Mikor Semmelweis rájött, hol

van, szabadulni próbált, de az ápolók erőszakkal visszatartották. A megkínzott, s bizonyára dührohamokkal tomboló professzor két hét múlva cellájában elhunyt.

Semmelweis Ignác, 1861.

Halálának körülményeit évtizedek óta vitatják az orvostörténészek. Az egyik álláspont szerint Semmelweisnek a pályája kezdetén, boncolás közben szerzett lueszes (szifilisz) fertőzés és az ebből kialakult paralysis progressiva (a homloklebenyt legerősebben érintő agysorvadás) okozta korai halálát. A másik elmélet szerint a brutális döblingi ápolószemélyzet egyszerűen agyonverte a szabadulni akaró, megtévesztett tudóst. A kérdésre minden kétséget kizáró magyarázat a mai napig sem született, s lehet, hogy nem is fog soha.

A napilapok és a külföldi szaksajtó alig vett tudomást Semmelweis haláláról. A Pesti Napló (1865. augusztus 15.) ennyivel elégszik meg: „Semmelweis tudor, pesti egyetemi tanár, mint magánúton értesültünk, tegnap reggel Bécsben meghalt. Nyugodjanak békén porai.”

Ezzel megkezdődik Semmelweis sok talányt rejtő utóélete. Sietős temetésére a család és az ismerős orvoskollégák közül senki nem ment el, szinte titkolták a tragikus eseményt. És ez a „titkolódzás”, vagy nevezük inkább elhallgatásnak, majd harminc évig tartott. A család szinte menekül az emléktől: felesége és gyermekei Szemerényire magyarosították nevüket, Béla fia pedig eddig ismeretlen okból öngyilkos lett. Barátai: Markovszky Lajos, Bókay János mind hallgattak róla, de nem csak róla, hanem felfedezéséről is. Mintha nem tudták volna, hogy ezzel számtalan, elsősorban gyermekágyas nő életét veszélyeztetik.

Még a világhírű Joseph Lister, az antiszeptikus sebészet megteremtője is így írt 1883-ban Budapesten járva: „Amikor 1865-ben elsőként alkalmaztam az antiszeptikus alapelveit a sebkezelésben, nem hallottam még Semmelweis nevét, s mit sem tudtam munkásságáról. Amikor húsz évvel később Budapesten jártam, ahol az orvosok, s diákok rendkívül barátságosan fogadtak, Semmelweis nevét nem említették, úgy látszik tehát, hogy szülővárosában ugyanúgy tökéletesen megfeledkeztek róla, mint az egész világon.”

Semmelweis élete igazi „magyar sors”: életében mellőzik, elhallgatják, halála után viszont a mennybe emelik. Miután külföldön „felfedezik” Semmelweis nagyságát, honi befogadása is elkezdődik. Tetemét 1894-ben hazaszállítják a felszámolás alá kerülő bécsi temetőből, és a Kerepesi temetőben kap méltó sírhelyet. Társaság alakul emlékének ápolására, szoborpályázatot írnak ki. A millenniumi ünnepségekre készülő országnak szüksége van a „nagy emberekre”.

A megkoszorúzott Semmelweis-szobor születésének 100. évfordulóján. Erzsébet tér, 1918.

Forrás: FSZEK Budapest Gyűjtemény

A következő évtizedekben könyvek sora születik ellentmondásos életéről. Közintézmények: egyetem, iskolák, utcák kapták-kapják meg nevét, halálának százötvenedik évfordulóján, 2015-ben nemzetközi Semmelweis rendezvénysorozatot tartanak.

Szobrát 1954-ben állították fel Chicagóban, a sebészek világszövetségének emlékcarnokában, a világ tíz legnagyobb orvosa között.

Mint annyi más zseniális elmére, Semmelweisre is igaz Szent-Györgyi Albert legendás mondása: „Felfedezni annyit tesz, mint látni, amit mindenki lát, s közben arra gondolni, amire senki.”